

סימן יא

## קדושת גגות ועליות בירושלים – היבטים יישומיים

### א. פתיחה

#### תמצית הסימנים הקודמים ומטרת הסימן הנוכחי

בסימנים הקודמים, התבארו דברי חז"ל והראשונים בסוגיית קדושת גגין ועליות בירושלים. מכל האמור עלה בידינו שרוב ככל הראשונים פסקו כפשוטם את דברי רב (פסחים פה, ב) שגגין ועליות לא נתקדשו, ובכללם הרשב"א. הרמב"ם לכאורה נטה מדברי הגמרא, ונקט שגגין ועליות נתקדשו, וגם אחר העיון בעשרות הסברים שנכתבו בדעתו, עדיין אין שיטתו ברורה. הר"י מלוניל והמאירי נקטו שגג שנמוך מקרקע העזרה התקדש, אך מפשטות הגמרא והראשונים נראה שכל הגגין ועליות לא התקדשו. הרמב"ד נקט שגגין ועליות שנבנו לאחר קידוש ירושלים התקדשו, וגם על הבנה זו קשה לכאורה מפשטות הגמרא והראשונים.

דרכה של תורה, שבשעת מעשה מתעוררות שאלות יישומיות שלא נידונו בלימוד הראשוני, והן מצריכות עיון נוסף בסוגיה.<sup>1</sup> גם בסוגייתנו, התעוררו

1. ומעין דבריו היסודיים של המאירי (הקדמה לבית הבחירה ד"ה וכלל): 'וכלל אומר לך, ומחסדך אל תבוז אליו, והוא, שכל מי שלא יחוש לידיעת פסק הענין, לא יעלה בידו בהרבה מקומות אמתת הפירוש, וגם הוא לא יתעמל בזה. וחי השם, הרבה פעמים קרה על סוגיית ההלכה, והייתי חושב שכונתי בה לביאור אמת, וכשהייתי מחפש לידיעת הפסק בספרי המחברים הקדמונים בפסקיהם, ויותר בספרי הרב [=הרמב"ם] ז"ל, אשר היו לי מכוש אחרון, וסוף הוראה לכל החבורים המחברים דרך פסק – הייתי מרגיש בעצמי שלא היה ביאור הסוגיא עולה בידי כהוגן. ולולי כי היה זה אריכות רב וכולל, ביאור הלכה פרטית, ואין

לקראת מקדש | סימן יא  
**קדושת גגות ועליות בירושלים – היבטים יישומיים**

---

שאלות יישומיות בקיום הדברים למעשה, והדיון בהן הוא מטרתו של הסימן הנוכחי.

**מבנה ותוכן הסימן**

להלן פירוט הנידונים שבהם יעסוק סימן זה:

(א) **דין גגין ועליות בזמננו**. בזמננו נפוצים מאוד בנייני קומות, ובערים בכלל ובירושלים העתיקה בפרט, רבים מאוד מתגוררים בעליות. יש שהציעו לומר ששינוי זה בסגנון הבנייה והדיוור, מחיל קדושה גם בגגין ועליות. אף שטענה זו מחודשת, יש לדון בה.

(ב) **הגדרת הגבול בין בית לעלייה**: יש לברר את דינו של בית שבנוי על הגבהה קטנה או גדולה, האם יש לדונו כעלייה? האם יש הבדל בין הגבהה אטומה להגבהה חלולה שנעשה שימוש בחלל שתחתיה? מה דין בית שבנוי על גבי מרתף תת-קרקעי: האם יש לדון את הבית כעלייה, או שמכיוון שהבית בנוי במפלס הקרקע יש לדונו כבית? במידה ויש לדונו כבית, האם ניתן להוסיף אדמה סביב בית דו-קומתי ובכך להחיל על הקומה השנייה דין של קומת קרקע? מה דין אזור שלם של בתים וחצרות ורחובות שבנויים על גבי קמרונות – האם יש לדון את כל האזור כעלייה, או שבנייה כזו מוגדרת כשינוי פני הקרקע ויש לדון גם את המפלס העליון כקומת קרקע?

(ג) **דין יוצא בגגין ועליות**: יש לדון האם משמעות האמירה שגגין ועליות לא נתקדשו מסתכמת בכך שאין לאכול בהם קדשים ומעשר שני, או שבנוסף לכך יש גם דין יוצא על קדשים קלים ומעשר שני ששהו בגגין ועליות,

---

זה מעניין פתיחה, הייתי מראה לך זה עין בעין. אלא שאיני רואה צורך בזה כלל, והוא נראה לעין לכל משכיל, בכמה מקומות, חדל לספור, עד אשר לא תבחן מעלת חבוריו ופירושו [=של הרמב"ם], ותכלית שלמותם על דרך האמת, רק למי שישתדל לראות בהם כל ענין וענין על סדר הגמרא, אחרי עברו על הסוגיא וראותו מה שנתפרש בה'. דברי המאירי ומקורות נוספים בעניין זה, הובאו בהקדמות לכרכים השני והחמישי של שו"ת להורות נתן.

רמא

לקראת מקדש | סימן יא  
קדושת גגות ועליות בירושלים – היבטים יישומיים

הפוסלם מאכילה גם אם הם יוחזרו לקומת הקרקע, וכקדשים קלים שיצאו מחוץ לחומת ירושלים.<sup>2</sup>

2. יש להוסיף שהפוסקים עסקו בדינים שונים שנוהגים רק במקדש או בירושלים, האם גם בנוגע אליהם נאמר שגגין ועליות לא נתקדשו. בדינים אלו, אין פסול של קרבן שעומד על הפרק, ולרוב גם אין קושי גדול להחמיר ולחשוש לכל האפשרויות, ולכן בשלב זה לא נכנסתי אליהם. להלן פירוטם, בצירוף מראי מקומות עיקריים:
- (א) הדין שאין שבות במקדש (עבודת הלויים [לאבנשטיין; מהד' אלול תש"פ] עמ' ל סוף הערה 128; הרב חיים זכותא, אין שבות במקדש, גיליון תורת הקרבנות 19 [שבט תשע"ד] עמ' 7-9).
- (ב) דין לינה בירושלים (מנחת שלמה [אוירבך] על הש"ס, פסחים פה, ב עמ' תקפא-תקפב; תורת הקודש ח"ב כא, ג ד"ה ויש לעורר; כנסת הראשונים זבחים צז, א הערה סא ד"ה ומסתפקנא; שער העזרה ס"י קעג, וכן שם בקונטרס הקושיות עמ' תקסד; ויעוין עוד במחזור המקדש לפסח, עמ' 45-46).
- (ג) חיוב מעקה (חידושים וביאורים בהל' בית הבחירה ס"י יג הערה 39; דרך חכמה, ביאור ההלכה הל' בית הבחירה ד, ג ד"ה וגובה).
- (ד) הבחנה בין רמות קדושה שונות באמצעות ראשי פספסין על הגג (דרך חכמה הל' בית הבחירה ו, קטז).
- (ה) ישיבה בעזרה (דרך חכמה הל' בית הבחירה ח, ו, ובציון ההלכה שם, לט, ובביאור ההלכה שם, ז ד"ה לאחד; קונטרס עומדים בבית ה' [פלדמן] א, מב; קונטרס מורא וכבוד מקדש [גולדברג] פ"ו הערה 72 ופ"ח הערה 56).
- (ו) קביעת זמן פורים (שו"ת יחל ישראל א, לו ד"ה ובמקום; חשוקי חמד מגילה י, ב ד"ה שילוח מצורע).
- (ז) שייכות נגעי בתים בגגין ועליות שבירושלים שאינה מיטמאת בנגעים (שו"ת הרי בשמים ב, ב ד"ה והנה לכל).
- (ח) שילוח מצורעים מגגין ועליות שבירושלים (הרב אפרים גרינבלט, בענין שילוח מצורעין חוץ לירושלים, אורייתא יד [תשמ"ד] עמ' צט; משנת ירושלים עמ' קכג-קכד, קלז-קמא).
- (ט) נטיעת עץ בגגין ועליות שבמקום המקדש (קונטרס בענין נטיעת עץ במקדש [הלפרין] עמ' יד-טו).
- (י) מקום שריפת פרה אדומה ומקום שריפת פרים הנשרפים (טעם ודעת הל' פרה אדומה ג, א ד"ה מחוץ).
- (יא) דין בתי ערי חומה (יעוין להלן, עמ' רנד הערה 11).
- (יב) פדיון מעשר שני בגגין ועליות שבירושלים (יעוין בהערת הרב נבצל לעיל עמ' קלב).

(ד) קידוש גגין ועליות לעתיד לבוא: כל האמור עד כאן התייחס לגדרי הקדושה הקיימת היום בירושלים. כהשלמה לכך, יש לברר האם לעתיד לבוא, כשתהיה בידינו אפשרות להרחיב את קדושת ירושלים, נוכל לקדש גם גגין ועליות, או שיש מניעה מהותית לכך.

### ב. דין גגין ועליות כאשר מקובל לבנות בתי קומות ולעלות בקביעות במדרגות נוחות

נראה שאין בריבוי בתי קומות כדי לבטל את הדין שעליות לא נתקדשו

כתב בספר קרבן פסח כהלכתו (עמ' קצח הערה קנ ד"ה ויל"ע):

ויש לעיין אם כעת, שנתרבו הבתים שהם קומות רבות, אם לא יאכלו מהפסח רק בקומה התחתונה, ששאר הקומות הם עליות. אבל מסתברא שזה רק בעליות הטפלים להבית כמו הבית והעליה, אבל כעת שהקומות הם בתים חשובים, אינו בכלל עליות, שאינם טפלים להבתים כלל. שאטו נאמר שבזמן הבית שיש מרתף תחת הבית יאכלו במרתף אם הוא גבוה מקצתו מהקרקע, ועל כרחך שעליות הם טפלים להבית, אבל אם זה עיקר הבית מותר. אבל על הגג, אסור לאכול שם.

דבריו מחודשים מאוד, ולכאורה יש בהם מספר קשיים: ראשית, בגמרא ובראשונים לא נאמר כלל שהריעותא של העליות קשורה להיותן טפלות, אלא נאמר להדיא שעליות לא נתקדשו. ואדרבה, לכאורה הסברה נותנת שדווקא אם הן טפלות, הן צריכות לקבל את דין הבתים, ובדומה לדיני עיקר וטפל בברכות; ואילו אם הן חשובות, זו סיבה לדון בפני עצמן ולהבחין בין דין הבתים לדין.

שנית, מגורים בעלייה כדירה עצמאית שמשמשת לדיירים שאינם בני הבית התחתון אינם דבר חדש. ודווקא מ'הבית והעלייה' שהזכיר, יש להביא ראייה

(יג) מעלת המגורים בירושלים (ציץ אליעזר יד, נב, ג; קונטרס קדושת ירושלים [גבאי] עמ' כ).

לקראת מקדש | סימן יא  
**קדושת גגות ועליות בירושלים – היבטים יישומיים**

לסתור, שהרי במשניות ובגמרות שעוסקות בדיני הבית ועליה (ב"מ קטז, ב - קיז, ב), מדובר על שני דיירים שונים שהאחד דר בקומת הקרקע והשני בעלייה, ואין העלייה טפלה לבית. וכן הוא בגמרא במקומות רבים נוספים, שהעלייה משמשת לייעוד שונה מהבית (שבת כא, ב; עירובין פג, ב - פד, א; נדרים נו, א; גיטין ו, ב; ב"ב ו, ב - ז, א; כ, ב; מא, ב; נט, ב ורשב"ם ד"ה לא יפתחנה וד"ה ופותחה; קמד, א; ועוד), וזאת מלבד אינספור אזכורים סתמיים של עלייה בדברי חז"ל. וכבר בתנ"ך נזכרו עליות ששימשו לייעוד שונה מקומת הקרקע (יהושע ב, טו; מל"ב ד, י; משמעות שמו"א יט, יב), וכן נזכרו מגדלים רבים.

שלישית, הראיה ממרתף אינה ברורה, דממה נפשך: אם המרתף גבוה מהקרקע רק 'מקצתו', אז בזה גופא הוא שונה מקומת קרקע רגילה, ואין הנידון דומה לראיה (ויעוין באגרות משה יו"ד ד, סג, ד: 'מסתבר שיוכשר בית אף כשהוא גבוה מעט מהקרקע, כדרך רוב בתים, שזה לא נחשב שהוא גבוה, לומר שלא נתקדש'). ואם כולו גבוה מהקרקע, אז כבר ערביך ערבא צריך, מניין שיותר לאכול בעלייה שעל גביו. וצ"ע.

אחר כתיבת הדברים, ראיתי שכן כתב בספר ימות המשיח בהלכה (ב, עה): 'כשיבנה בית המקדש במהרה בימינו ונקריב את הקרבן פסח, אף שבזמן הזה רוב הדירות הן בקומות העליונות, לא יהיו מותרים לאכול הקרבן פסח כי אם בהדירות שעל קומת הקרקע, כיון שהעליות לא נתקדשו.'

**שיטת הצ"ח וסיעתו בקדושת גגין ועליות שעולים אליהם במדרגות**

והנה, כתב הצ"ח (פסחים פו, א ד"ה ולכן): 'נלע"ד דבר חדש, והוא דעליות לא גרעי ממחילות, וכיון דבמחילות מסקינן לחלק בין פתוחות להעזרה לפתוחות להר הבית, גם בעליות אמרינן דאם לולין פתוחות מהם להעזרה הם קדושים'. כעין זה כתב השפת אמת (יומא לא, א על תד"ה וכולן): 'בד"ה וכולן בקדש, הקשו דגגין לא נתקדשו. ולע"ד היה נראה דכמו דלשכות הפתוחות לקדש קודש, הוא הדין גגין הפתוחין לקודש קודש, וכיון דמסיבה הולכת מלשכת המדיחין לגג בית הפרוה, ולשכת המדיחין קודש, ממילא גם גג בית

הפרוה הפתוח ללשכה זו קודש'. כעין זה כתב גם התפארת ישראל (מידות פ"ה, בועז אות ג). הרי דהנך תלתא תקיפי בתראי לחדש יצאו, שילולי או 'מסיבה' המובילים לעלייה גורמים לה להתקדש. ויעוין עוד בזה בטוב ירושלים (שטרנברג; עמ' עח-עט) ובשערי היכל (פסחים מערכה קכה, עמ' תפ ד"ה סוגיית).

והנה, לכאורה יש להעיר, שמדברי חז"ל והראשונים לא משמע כלל כחידוש זה. ואדרבה, סתם עלייה נבנית עם מסיבה, או לכל הפחות לול שמוביל אליה, שאם לא כן אין בה תועלת ואין בה שימוש. ובכל זאת נאמר כלל גורף, שגגין ועליות לא נתקדשו.<sup>3</sup> והמעין בדברי הצ"ח והשפת אמת יראה שהיו להם הכרחים לחדש כן, אך מיניה וביה החידוש הזה יצר דוחק בדברי הגמרא (הצ"ח) או נטייה מדברי התוס' (השפת אמת והתפארת ישראל). ויעוין עוד במשנת ירושלים (עמ' ר-רט), שהאריך בשיטת הצ"ח וסיעתו, וסיים בצ"ע.

## ג. הגדרת הגבול בין בית לעלייה

### פתיחה

'והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות' (ישעיה ב, ב). 'כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו והיה העקב למישור והרכסים לבקעה' (שם מ, ד), 'מציייר איך שדרך הזכר, שבו ישובו בני הגולה, יהיה דרך ישר, לא יעכבם גיא ורכסים' (מלבי"ם שם). 'ובנו חרבות עולם שממות ראשנים יקוממו וחדשו ערי חרב שממות דור ודור' (שם סא, ד). 'כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה ולא תזכרנה הראשנות ולא תעלינה על לב. כי אם שישו וגילו עדי עד אשר אני בורא כי הנני בורא את ירושלם גילה ועמה משוש [...] לא יבנו ואחר ישב לא יטעו ואחר יאכלי' (שם סה, יז-יח; כב). 'אל תיראי אדמה גילי ושמחי כי הגדיל ה' לעשותי' (יואל ב, כא). 'שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבודי' (תהלים כד, ז).

3. עוד כתב לי הרב שמעון ארנטרוי שליט"א: 'דבריהם צע"ג, דאמאי הוצרכה הגמרא בפסחים לחדש שהיכל שאני, ולא אמרו שנתקדש מחמת הלולי'.

'ואמר רבה אמר ר' יוחנן: עתיד הקדוש ברוך הוא להגביה את ירושלים ג' פרסאות למעלה, שנאמר (זכריה יד, י): 'וראמה וישבה תחתיה'; מאי תחתיה, כתחתיה. וממאי דהאי תחתיה תלתא פרסי הויא? אמר רבה, אמר לי ההוא סבא: לדידי חזי לי ירושלים קמייתא, ותלתא פרסי הויא. ושמא תאמר: יש צער לעלות? תלמוד לומר (ישעיה ס, ח): 'מי אלה כעב תעופינה וכיונים אל ארובותיהם' (ב"ב עה, ב).

### צדדי הדיון בבית שבנוי על הגבהה

יש לדון מה דינו של בית שבנוי על הגבהה, וכגון שמסיבה כלשהי, רצפת הבית גבוהה משמעותית מרצפת הרחוב שמחוץ לבית: האם הגבהה זו מגדירה את הבית כעלייה שאיננה קדושה, או שעדיין דינו כבית ולא כעלייה, והוא מקודש. שורש הדיון הוא בשאלה מה המגדיר של עלייה: האם **מקום שרצפתו גבוהה** מפני הקרקע, או שיש צורך בקיומו של **מפלס חיים מתחת** למקום זה.

בהשקפה ראשונה, יש מקום להבין שההגדרה תלויה בשאלה מדוע גגין ועליות לא נתקדשו: יש אפשרות לומר שהסיבה לכך היא שכאשר בחר ה' בציון איווה למושב לו, הבחירה הייתה דווקא באדמת ציון המקורית ובבתים הבנויים ישירות עליה, וקדמונינו שקידשו את ירושלים עשו זאת בהתאמה לבחירה זו. לפי הבנה זו, גם מבנה שבנוי על הגבהה אטומה יקבל דין של עלייה ולא יתקדש. לעומת זאת, יש אפשרות לומר שבאופן עקרוני הקדושה יכולה לעלות עד לרקיע, אלא שקדמונינו שקידשו את ירושלים בחרו להגביל את הקדושה לקומה ראשונה בלבד. לפי הבנה זו, ייתכן להבין שהמגבלה מוציאה מן הכלל דווקא עלייה במובנה הפשוט, ואין די בהגבהה גרידא כדי לצאת מקדושת ירושלים.

אולם נראה שאין בזה הכרח כלל, לשני הצדדים: מחד גיסא, גם לאפשרות הראשונה, ניתן לומר שדווקא מקום שיש מפלס חיים מתחתיו יוצא מכלל הבחירה בציון, ולא מקום שיש מתחתיו הגבהה בעלמא של הקרקע. מאידך גיסא, גם לאפשרות השנייה ניתן לומר שדי בהגבהה בעלמא כדי לצאת מהקדושה שקידשו קדמונינו.

והנה, בגרסה הראשונה של דברים אלו, לא שמתי לב לכך שברחובות ואזורים רבים בירושלים המוגבהת, מתקיימת בפשטות המציאות של 'שווין לקרקע', שכן אף אם הם מוגבהים, סוף סוף יש גישה ישירה אליהם (ללא צורך בשינוי מפלס) מאזור אחר בעיר, שבו הבנייה היא ישירות על קרקע עולם. וממילא אזורים אלו אינם מוגדרים כגגין ועליות. ואחר פרסום הדברים, העירוני על כך, ובצדק העירו. <sup>4</sup> מכל מקום, השארתי את המשך הדיון, שכן קיימים בירושלים גם אזורים שאינם פתוחים ישירות לבנייה על קרקע עולם, וכדי להגיע אליהם יש צורך לעלות במדרגות.

#### נראה שהגבהה אטומה אינה מפקיעה את קדושת הבית שעליה

ואחר העיון, נראה שהגבהה אטומה אינה מפקיעה את קדושת ירושלים מהבית שעליה; אי בעית אימא קרא אי בעית אימא סברה. אי בעית אימא קרא: יש מקורות קדומים המתארים הגבהה של רצפת ירושלים בכלל והר הבית בפרט כשהליך שנמשך דורות רבים, <sup>5</sup> והדבר מתאים לחלוטין לידיעות

---

4. כך כתב לי הרב שמעון ארנטרוי שליט"א: 'אם המפלס שוה לקרקע עולם שאינה על גבי גג, הרי הוא קדוש, כמו בגג השוה לקרקע עזרה'. וכן כתב לי הרב דוד מונק שליט"א: 'לעני"ד אין צורך לתלות זאת בכך שהמפלסים הם ציבוריים ולראות זאת כחידוש, אלא שכל שהגישה אליו ישירה מאחד ממפלסי העיר, אז אין לו דין גגין ועליות (כדין 'שוה לקרקע העזרה', שברור שבחלונות עזרת ישראל זה לפי מפלס עזרת ישראל ובחלונות עזרת כהנים לפי מפלס עזרת כהנים)'.  
לפי דבריהם, אין צורך להגיע לחידוש הגדול שהוכרתי אליו במאמר המקורי (האוצר מג עמי

רנט-רס), שמפלס חיים ציבורי נידון דקרקע אף אם הוא בנוי מעל מפלס נוסף. שכן, ההכרח שלי לחדש זאת היה שאם לא כן, ייצא ש'מנהרות הכותל' גורמות לכל הקו שמעליהן להיות מוגדר כעליות, ולכל קדשים שעוברים בקו זה (אפילו ברחוב פתוח) להיפסל ביוצא, וטענתי שדבר זה אינו מתיישב על הלב, ולא שבקת חיי לאנשי ירושלים. ולפי הערתם, אין הכרח זה נכון, שכן הקו שמעל 'מנהרות הכותל', שדרכו מוציאים קדשים מהר הבית אל העיר, הוא קו שפתוח לרצפת הר הבית. וכן בשאר היציאות מהר הבית, יוצאים למקומות שפתוחים למפלס הר הבית, והם קדושים אף אם הם גבוהים מהקרקע שמעליה הם נבנו.

5. כך מובא בכתבי יוסף בן מתתיהו (קדמוניות היהודים טו, יא, ג): 'היתה (שם) גבעה מלאה סלעים, משופעת, מתרוממת בנחת כלפי החלקים המזרחיים של העיר אל ראש הפסגה. את



לקראת מקדש | סימן יא  
קדושת גגות ועליות בירושלים – היבטים יישומיים

הארכיאולוגיות שבזמננו.<sup>6</sup> והנה, ברור לגמרי שהר הבית היה כולו קדוש בקדושת ירושלים ויותר מכך. ועל כרחנו שהגבהות אלו לא פגעו ולא הפחיתו כלל מקדושתה של ירושלים ומקדושתו של מקום המקדש. בשולי הדברים, כך נראה גם בסברה, שהגבהות הקרקע אינה חשובה יצירת קרקע חדשה, אלא ארגון מחדש של המגורים על אותה קרקע.<sup>7</sup>

הגבעה הזאת ביצר שלמה מלכנו הראשון בחכמה ובעמל רב בחלקים שמסביב לפיסגה מלמעלה. ומלמטה ביצרה, החל בתחתיתה, אותה סובבת תעלה עמוקה, בסלעים עצומים מהודקים זה אל זה בעופרת. היא הלכה ותחמה חלק מה של הארץ וירדה לעומק באופן שלא היה קץ לגודלו ולגובהו של המבנה שנעשה מרובע. מבחוץ נראו (לעין) פני האבנים הגדולות, ואילו מבפנים היו אלה מבוצרות בברזל, והתיאומים היו מלוכדים ללא זיע לכל הימים. וכך נמשך המפעל עד לראש הגבעה. ומשעיבד את פיסגת הגבעה ומילא את המקומות החלולים סביב החומה, עשה אותם מישור חלק ושווה לשטח העליון. ויעוין עוד בהמשך דבריו (שם, שם, ה), בתיאור הסטיו המלכותי שמדרום למקדש, שנבנה על העמק אך התנשא לגובה עצום. עוד כתב (תולדות מלחמות היהודים ברומאים ה, ה, א): 'המקדש היה בנוי, כפי ש(כבר) אמרתי, על גבעה בצורה; בתחילה הספיק המישור שברום הגבעה רק בדוחק להיכל ולמזבח, שכן מכל עבריו ירדו מדרונות תלולים. לאחר ששלמה המלך, בונה ההיכל, הקיף בחומה את הצד הפונה מזרחה, הוקם סטיו אחד על הסוללה [שנערמה שם]; אך משאר עבריו נשאר ההיכל חשוף. בדורות הבאים התמיד העם לשפוך עפר על הגבעה, עד אשר יושרו [פני השטח] והורחבו. לאחר שנפרצה גם החומה הצפונית, נוסף [לגבעה] השטח שאותו הקיפה יותר מאוחר חומת הר הבית כולו. הם הקיפו את מרגלות הגבעה משלושה צדדים בקירות [תמך], והשלימו את עבודתם מעל למצופה. הם השקיעו בעבודה זו דורות רבים ואת כל אוצרות הקודש – אוצרות שהתמלאו מתרומות לאלוקים שנשלחו מן העולם הנושב כולו, ובנו מכאן את החומות החיצוניות סביב הר הבית, ומכאן את החומה הפנימית סביב בית המקדש. במקום שבו נבנו קירות התמך מן העומק הרב ביותר, הגיע גובהם לשלוש מאות אמה, ובמקומות אחרים אף לגובה רב מזה. אך יסודות [החומה] לא נראו לעין לכל עומקם, כי ברוב המקומות הם מילאו את הגיאיות, מאחר שרצו ליישר את סמטאות העיר.'

6. ידיעות אלו כבר נזכרו בספר קרנות המזבח (עמ' נח-נט), בשם מקורות שונים ובכללם ר' יצחק

וינוגרד, מייסד וראש ישיבת תורת חיים בעיר העתיקה (וצ"ע מדוע נקרא שם 'ר"מ' בלבד).

7. לפי האמור, יש לדון בדברי אחרונים שדנו לתלות את קדושתה של ארץ ישראל במקורו או

בזהות בעליו של העפר שנמצא על האדמה: יעוין במקדש דוד (זרעים פרק נה סי' א), וכן

במקורות שצוינו במאמרו של משה אריאל פוס: היתר המכירה תרנ"ו ומשמעותו לזמננו,

לפי כל זה, לכאורה נראה לצדד שניתן להוסיף אדמה סביב בית דו-קומתי, באופן שהקומה השנייה תהיה בגובה האדמה שסביב הבית, ובכך להחיל על הקומה השנייה דין של קומת קרקע.

### דברי האחרונים: הרידב"ז, הגר"ר בענגיס והמשנת יעקב

אחר כתבי כל זאת, מצאתי שכמה אחרונים כבר נדרשו לנידונו. בשו"ת בית רידב"ז (סי' לח ד"ה וכיון) כתב:

וכיון שנתברר לנו הענין של גגין ועליות לא נתקדשו, אם כן לפי זה בני"ד כיון שידוע שבימים הללו, בזמן הזה, נשלך עפר וצרורות ואשפתות על כל ירושלים, וכן על מקום מקדשנו תובב"א, עד שנשתנה כל שטח האדמה, שבהיות ירושלים על תלה וההיכל על יסודותיו ההולך מירושלים לבהמ"ק, היה הולך בשיפוע מלמטה למעלה, וכדכתיב: 'וקמת ועלית', וכדרשת חז"ל. ועכשיו בעו"ה, ההולך מירושלים למקום המקדש משפע ויורד מלמעלה למטה. וידוע כאשר חופרין בקרקע, נמצא כמה פעמים בתים מלמטה.

והאי עפר הנשלך על החיל [לדעת הסוברין שהוא מקום חול] הוא עפר ועתידי לפנותו, כי הקדוש ברוך הוא תקיף הוא יבנה ביתו בקרוב, ואז יפנה כל זבל וכל עפר מאדמה שאנו עומדין עליו. וכיון שהוא עפר ועתידי לפנותו בכל יום ויום אם בקולו תשמעו, ע"כ אינו בטל. ובפרט לפי שנפסק הלכה בשו"ע או"ח הלכות סוכה דעפר סתם אינו בטל ג"כ עד שיבטלו בפירוש בפיו. אבל האמת הוא דאין העפר הזה בטל, כי הנכרים שהשליכו העפר והזבל אינו בטל, כי אין אדם מבטל דבר שאינו שלו, והאיך יבטל את רשות חברו, וכל שכן ברשות הקדוש ברוך הוא.

ובאמת הוא עפר ועתידי לפנותו, ואינו בטל להקרקע, ולא חשיב שהוא אדמת ירושלים או אדמת עזרה שנתקדש בקדושת בית דין משלמה ועזרא וסנהדרין ושיר ותודות, אלא הוא מכסה אדמת הקודש. והעומדים שם אינן עומדים באויר שכנגד הקרקע, והוי כמו שעומד על אילן שענפיו מרובין, ועל גגין ועליות דמפסיק לבין הקרקע, ולא נתקדש האויר שם מקדושת שלמה ועזרא, אלא מקום קדושה הוא להיות בירושלים מפני השכינה, כמו שכתב הרמב"ם ז"ל

---

האוצר לו (טבת תש"פ) עמ' קצא-ריט; ובמיוחד עמ' רט הערה מא ועמ' ריז הערה סה. ואכמ"ל.

לקראת מקדש | סימן יא  
**קדושת גגות ועליות בירושלים – היבטים יישומיים**

---

בה' בית הבחירה. על כן, אפילו בזה"ז דאין אנו דורכין על אדמת הקודש בירושלים שנתקדש מקדושת שלמה ועזרא, עם כל זה, הדר בירושלים עומד במקום קדושה מקדושת השכינה השוכן בציון וירושלם. אבל לא מקדושת בית דין שלמטה משלמה ועזרא וסנהדרין ואורים ותומים ותודות וכו'. על כן, אנו מותרין לילך בזמן הזה אפילו על מקום החיל.

כעין זה כתב המשנת יעקב (רוזנטל; הלי מעשר שני ב, טז), בשמו ובשם החזו"א, ורק העלה (ונראה שדחה) צד לבטל שם גגין ועליות מהגבהות אלו מפאת שיטת הראב"ד הנ"ל:

שאלתי את מרן החזו"א זצ"ל, אם יש עדיפותא כעת על ירושלים [עייין מסכת כתובות קי, ב וש"ע אה"ע סי' עה ס"ד]. וזה, מאחר דאמרינן בפסחים פה, ב דגגין ועליות לא נתקדשו, וזה גם ביחס לירושלים, כנראה מהגמרא שם [...] והלא ידוע שירושלים של עכשיו בנויה על עליות, שכבות על שכבות, ואם כן אין על זה קדושת ירושלים.

ודנתי לפניו עם דברי הראב"ד פ"א ממסכת תמיד דמה דאמרינן דגגין ועליות לא נתקדשו, הוא רק אותן שהיו בשעת קידוש העזרה, ולא אותן שנבנו אחר כך, עיין שם. ושאלתי את מרן זצ"ל, דלפי זה מה פריך מהא דכזית פסחא והלילא פקע איגרא, דילמא היו על בתים שנבנו אחר כך. וענה מרן זצ"ל דודאי ידועה לי שיטתו שאין לסמוך על כתבי יד הנמצאין בהפסקת מסורות דור ודור [...] אולם כיסוד דברי הראב"ד הנזכרים כתב בשו"ת הרדב"ז [...] ורציתי לומר לאור דברי הראב"ד והרדב"ז שמה שירושלים בנויה כעת על עליות לא מגרע מקדושתה כיון שהעליות נבנו אחר כך. וכאמור, אמר לי החזו"א שאין לסמוך על כתבי יד [ומדברי הרדב"ז לא אמרתי לו אז]. ומה ששאלתי מהעדיפות של ירושלים, אמר לי שלכל הפחות בטוחים ששם ארץ ישראל, כי על הרבה מקומות יש ספק אם כבשוהו עולי בבל או לא.

כעין זה כתב גם בספר קדושת הר (פי"ז). כעין זה הובא (קרנות המזבח מהד' תשע"ח עמ' נח-נט) בשם הרב יצחק וינוגרד, יעו"ש. במענה לדבריו, כתב בעל קרנות המזבח שיש לצדד בשיטת הרמב"ם שגגין ועליות לא נתקדשו, והמשיך והרחיב בזה, וחלק מדבריו הובאו ונידונו לעיל (עמ' קפב). ויעוין עוד במנחת שלמה (תנינא, סי' קלח).

לקראת מקדש | סימן יא  
**קדושת גגות ועליות בירושלים – היבטים יישומיים**

לעומת זאת, בחידושי הגרז"ר בענגיס (מהד' מכון ירושלים, ח"ב סי' מ עמ' קסב ד"ה אמנם) הקשה על דברי הרידב"ז, וכתב דברים המתאימים למה שהתבאר לעיל, ומקיימים את קדושת ירושלים לכל דבר ועניין, למרות ההגבהות שנעשו בה:

בעיקר דבריו ז"ל יש לדון, במה שכתב דזה מיקרי כמו עפר ועתיד לפנותו, מאין פשיטא ליה כל כך במה שהחליט דלא ניחא ליה למריה עלמא שהעפר המקובץ על קרקע ירושלים ישארו על מקומם. ואולי גם עליהם מתנבא הנביא: הנה אנכי מרביץ בפוץ אבניך ויסדתיך בספירים. וגם אם תתקיים נבואתו שעתיד לפנותו, עדיין נראה דאף אם בכה"ג אינו בטל להקרקע, מכל מקום לא נתבטל על ידי זה קדושת אויר ירושלים, דלא דמי לגגין ועליות דהוי אוהל מפסיק, אבל בכהאי גוונא שמונח על הקרקע ממש, ואין כאן אוהל מפסיק, אין זה אלא כמו חציצה, היתכן לומר שבאם יניחו איזה מרבדים של משי על קרקע ירושלים, שבודאי אין בדעתם לבטלם שם, לא יהיו מותרים לאכול שם בשר קדשים משום דאזלי קדושת המקום על ידי זה? ואף אם יעשו כן על כל קרקע העיר כולה, אינו מן הדין שעל ידי זה תתבטל קדושת העיר לאותה שעה שהן מונחים שם, ואין כאן אלא חציצה בעלמא, ואינה מבטלת הקדושה על ידי זה.

**דין בית שבנוי מעל חלל שאינו משמש למגורים**

עוד יש לדון, בבית שבנוי מעל חלל שאינו משמש למגורים. כיום מצויים בתים יבילים (בעיקר קרוונים ואשקוביות) שמונחים דרך קבע על הגבהה בגובה של כמה עשרות ס"מ מעל פני הקרקע, ויש לדון האם הדבר משפיע על קדושתם.

לפי האמור לעיל, מסתבר לומר שכל שאין בגובה החלל עשרה טפחים, לית לן בה. וכפי שמצאנו לכמה עניינים שגובה זה הוא הגובה המינימלי לדירה: (א) זהו הגובה המינימלי של סוכה כשרה (סוכה ב, א). (ב) זהו הגובה החייב במזוזה (יומא יא, ב). (ג) זהו הגובה המינימלי של רשות היחיד לשבת (שבת ו, א). (ד) במקרה של בית דו-קומתי שקומתו העליונה שוקעת לתוך התחתונה, כל זמן שנשארו בתחתונה עשרה טפחים, אין לבעל התחתונה תלונה על בעל העליונה (ב"ב ז, א). (ה) זהו הגובה המחייב בית במעקה (מאירי ב"ק נא, א

ד"ה חייב; מעשה רקח הלי רוצח ושמירת נפש יא, א; נובי"ק יו"ד סי' כב; ויעוין באבן האזל הלי נזקי ממון יב, י. (ו) מסתבר שגם לשאר העניינים התלויים בבית ארבע על ארבע אמות, שנזכרו במפורט בברייתא (סוכה ג, א), הוא הדין שנדרש גובה עשרה טפחים: נגעי בתים, היחלטות בתי ערי חומה, חזרה מעורכי המלחמה, חובת עירוב חצרות ושיתוף מבואות, כשרות המקום להנחת עירוב חצרות, ועיבור עיירות לעניין תחומין. ונראה אפוא שהוא הדין גם לנידוננו.

לפי זה יש מקום לומר, שאם אכן יש בהגבהה שיעור של עשרה טפחים ומעלה, אזי לבית שמעליה יש דין עלייה, ואף אם ההגבהה אינה משמשת לדיוור אלא רק למחסן או לחניה של רכב וכדומה. נראה בסברה שהגדרת מקום כעלייה אינה תלויה דווקא בתשמישי דירה מתחתיו, אלא די בחלל כלדהו שמשמש לתשמיש כלדהו. ויותר מזה נראה, שאף חלל שלא נעשה בו שימוש כלל, מגדיר את הבית שמעליה כעלייה, אלא אם כן החלל סתום, שאז דינו כקרקע. וייתכן שבנוסף לסתימת החלל נדרש גם מעשה המבטל לגמרי שם בית, וכעין מה שנאמר בדינים נוספים, שבהם מצאנו שבית סתום מאבד שם בית, שנאמר שם שאין די בסתימת הבית אלא נדרשת גם פריצה של שתי מזוזות הפתח<sup>8</sup> והמשקוף ומפתן הבית: לעניין טומאת מת סביבו, ולעניין זכאות לארבע אמות בחלוקת חצר השותפים (שבת קמו, ב), וכן לעניין זכאות בן מבוי לפתוח פתח מביתו למבוי (ב"ב יא, ב). וכמו שכתב רש"י (ב"ב שם): 'שלא פרץ פצימיו – כשנסתם פתחו, לא סלק מזוזתו ומשקוף ומפתן; דגלי דעתיה דלא סילק נפשיה, וסופו לפותחו לאחר זמן'.

#### דין אזורים בירושלים שבנויים על גבי קמרונות

לפי זה, נראה שיש לקבוע את דינם של אזורים בירושלים העתיקה של זמננו שבנויים על גבי קמרונות (הגבהות בצורת קשת אבנים): אם החללים שתחת הקמרונות 'קבורים' באדמה, באופן שאין גישה אליהם, הבתים שעליהם נידונים כבתים ולא כעליות. ואם החללים שתחת הקמרונות גלויים ויש גישה

8. דהיינו, המוטות שהמשקוף מונח עליהם (ולא המזוזה ההלכתית).

אליהם, הבתים שעליהם נידונים כעליות; אלא אם כן הם פתוחים לקרקע עולם, וניתן להגיע אליהם בלי לעלות במדרגות ממפלס למפלס, שאז הם נידונים כקרקע למרות שיש חללים גלויים מתחתיהם.

### **בית במפלס הקרקע שיש מערה או חפירה מתחתיו, אינו נידון כעלייה**

עוד נראה, שיש מקום להבחין בין בניין דו-קומתי הבנוי במפלס הקרקע, שבו הקומה העליונה נידונה כעלייה; ובין בית הבנוי מעל מערה תת-קרקעית, שבו אין המערה מגדירה את הבית שמעליה כעלייה. לפי זה, אין צורך להעמיד דווקא בחלל פחות מעשרה טפחים את מה ששנינו (פרה ג, ב-ג):

[ב] חצרות היו בירושלים בנויות על גבי סלע, ותחתיהם חלול מפני קבר התהום. ומביאים נשים עוברות ויולדות שם, ומגדלות שם את בניהן. ומביאים שוורים ועל גביהן דלתות, ותנוקות יושבין על גביהן, וכוסות של אבן בידם. הגיעו לשלוח, ירדו ומלאום, ועלו וישבו על גביהן. ר' יוסי אומר: ממקומו היה משלשל וממלא. [ג] באו להר הבית וירדו. הר הבית והעזרות, תחתיהם חלול מפני קבר התהום.

עוד נראה, שאף חפירה יזומה של מרתף תת-קרקעי אינה הופכת את הבית שבקומת קרקע להיות נידון כעלייה, שהרי סוף סוף הוא בנוי במפלס הקרקע שסביבו, ואין המרתף משנה עובדה זו. ואע"פ שאין ראיה לדבר, זכר לדבר ממה שנאמר בברייתא (ב"ב סד, א): 'תניא: אחד הבור ואחד הדות בקרקע, אלא שהבור בחפירה והדות בבנין'. ונראה שאף לענייננו, אין לחלק בין בור לדות, ושניהם אינם פוגמים בכהוא זה מקדושת הבית שמעליהם.

עוד יש לדון בבית שבנוי על צלע הר, באופן שמתחתיו יש חלל פתוח אך מצדו הוא פתוח לקרקע עולם. והדעת נוטה לומר שדי בכך שמצדו הוא פתוח לקרקע עולם כדי להגדירו כבית ולא כעלייה; שמסתבר לומר שכל שלא מדובר

באופן מובהק בעלייה, אלא יש צד משמעותי לראות את המקום כבית, יש להגדירו כבית, ורק עלייה גמורה מכל כיווניה תקבל דין עלייה.<sup>9</sup>

## ד. דין יוצא בגגין ועליות

### צדדי הדיון

הלכה פשוטה ומוסכמת היא שבשר קדשים קלים שיצא מחוץ לחומת ירושלים, נפסל ביוצא ונאסר באכילה בין מחוץ לירושלים ובין בתוכה.<sup>10</sup> לאור ההכרעה שגגין ועליות לא נתקדשו, יש לדון האם בשר שהוצא אליהם דינו כיוצא מחוץ לירושלים שנפסל, או שיש חילוק בין חוץ לירושלים ובין גגין ועליות.

בהשקפה ראשונה, היה נראה שאין לחלק בין חוץ לירושלים ובין גגין ועליות; שלכאורה אם גגין ועליות לא נתקדשו, הרי שדינם כסתם מקום מחוץ לירושלים, שיציאה אליו פוסלת ביוצא. אולם, יש מקום לבחון את האפשרות שגגין ועליות אינם נחשבים חוץ לירושלים לגמרי, שסוף סוף הם נמצאים בתוך ירושלים שבין החומות, ושמה אף שהם לא נתקדשו, אין בהם דין יוצא.<sup>11</sup>

9. עוד כתב לי הרב שמעון ארנטרוי שליט"א: 'וכן משמע מהא דאמרינן בפסחים פ"ו, בשגותיהן שוין לקרקע עזרה. והכי נמי מסתבר, שכל גג הפתוח לקרקע שבצדו אינו בכלל גג, אלא נטפל לקרקע הסמוכה לו.'

10. כן מבואר בגמרא (פסחים פב, א-ב; זבחים פב, ב; חולין סח, ב), וכן פסק הרמב"ם (הל' מאכלות אסורות ה, ט; הל' מעשה הקרבנות יא, ו; הל' קרבן פסח ט, ב).

11. יצוין כי בהקשר דומה, כתב המנחת חינוך (סי' שסב ד"ה והנה ע"כ): 'בר"מ פ"ב מהלכות שמטה כתב: 'כל שהוא לפניו מן החומה כגון הגגות והמרחצאות כו' (ובמקצת ספרי הר"מ איתא הגנות והוא ט"ס עבש"ס) הרי הוא כבתים' כו'. מבואר דנתקדש. אך מבואר שם מכל אשר בעיר דיש ריבוי על זה, היינו לענין בית דיוחלט, אבל אפשר לשאר דברים דבתי ערי חומה, כגון לשלוח מצורע, אין הגגין ועליות נתקדשו. וגם לענין מקרא מגלה, אפשר לספק בהגגים והעליות. ואכ"מ'. ויעוין עוד בזרע אברהם (לופטביר; ח, כ).

**זרע אברהם: משני מקורות תנאיים משמע שאין פסול יוצא בגגות ירושלים**

והנה, כתב בשו"ת זרע אברהם (לופטביר; ז, ג):

והנה יש לעיין למה דקיי"ל בפסחים גגין ועליות לא נתקדשו, אם נפסל ביוצא, אם הביא קדשים קלים לגגין ועליות. ולפי זה יש לעיין בהא דפסחים (יג, ב): תני על גג האיציטבא. ולהנ"ל הא נפסלו ביוצא, דהא סטיו דבר קבוע היא, וגגין ועליות הא לא נתקדשו, ומה פריך שם ואמאי פסולות. אמנם מצאתי בפירושו הראב"ד לתמיד (ל, ב) שפירש דהא דגגין ועליות לא נתקדשו, היינו אותן גגין ועליות שהי' באותו הפרק שנתקדשה העזרה. אבל מכאן ואילך, כל מה שיעשה שום דבר באויר העזרה, הכל קדוש יעיי"ש. ולפי זה לא קשיא מידי מההוא דפסחים הנ"ל. דיש לומר דהיו מונחות על גג האיציטבא שנעשה אח"כ שלא בשעת קידוש העזרה. וגגין ועליות כזו קדושים כעזרה.

ומיושב בזה מה שהקשו בהא דתנן בפסחים (פא, ב): נטמא מיעוטו, שורפין אותו בחצרותיהן או על גגותיהן.<sup>12</sup> והא שיטת רש"י ז"ל (שם כד, ב) [א] ד"ה פסול<sup>13</sup>, במקום אכילתן שם שריפתן, אפילו בקדשים קלים. ואיך ישרפו על גגותיהן, דהוי שלא במקום אכילתן, דגגין ועליות הא לא נתקדשו.<sup>14</sup> ולהנ"ל משכחת לה בגגין שנעשו אחר כך [ובנחמיה ח' ויעשו להם סוכות איש על גגו ובחצרותיהן וגו', היינו לאכילת לחמי תודה וכהאי גוונא, דגגין הא לא נתקדשו, ולכך עשו. ודו"ק].<sup>15</sup>

ואולם, כבר העירו מהדירי הרמב"ם (מהד' פרנקל, ילקוט שנו"ס הלי שמיטה ויובל יב, יא; עמי' תתקט במהד' תשע"ט) שהגרסה העיקרית ברמב"ם היא 'גגות', ולפי זה אין דברי הרמב"ם הללו עניין לנידונו (ובילקוט שנו"ס שם נפלה טעות לכאורה, שגם בהצגת גרסת המנ"ח נכתב 'גגות', במקום 'גגות', וכאילו אין הבדל בין שתי הגרסאות). ויעוין עוד בספר משנת היובל (פכ"ה הערה 359).

12. [כך הנוסח גם בשני כה"י של המשנה (קאופמן ופרמה), בשניהם ללא המילה 'או'].

13. [וכן כתב רש"י שם (מט, א ד"ה ואם)].

14. [בקושי זה כבר עמד ר' אליעזר ארחא (והובא בשמו במלאכת שלמה פסחים ז, ח), בן צפת בדור שלאחר ר' יוסף קארו, ומאוחר יותר ראש רבני חברון].

15. [נראה שכוונתו לומר שהסיבה לכך שעשו סוכות גם בחצרות ולא הסתפקו בסוכות שעל הגגות, היא הצורך במקום לאכילת לחמי תודה. אך לכאורה היה אפשר להבין בפשטות, שהסוכות שעל הגגות לא הספיקו לכל עולי הרגל. ומלבד זאת, בפשטות נוח יותר לבנות סוכה



הזרע אברהם דן בשני מקורות תנאיים שמשמע מהם שאין פסול יוצא בגגין ועליות: ברייתא המתארת העלאת לחמי תודה על גג האצטבה שבהר הבית, ומשנה המתארת שריפת נותר דקרבן פסח על הגגות שבירושלים.<sup>16</sup>

והנה, נראה שיש לדון על הראיה הראשונה. במשנה (דף יא, ב) נאמר שמעלים חלות פסולות על האצטבה, והגמרא (יג, ב) מבררת מה הפסול שאירע בהן. והזרע אברהם מדייק מדיון הגמרא, שעצם ההוצאה מקומת קרקע אל האצטבה אינו פוסל. אך לכאורה יש להשיב, שמדברי המשנה והגמרא עולה שהחלות נפסלו עוד לפני העלאתן לאצטבה. והדבר הכרחי, שכן אין היתר לפסול בידיים חלות כשרות. והגמרא שם אכן מאריכה להסביר מה הציור ומה הסיבה שתהינה חלות פסולות אף שאין היתר לפסול חלות. ואם כן, נראה ברור שההעלאה על האצטבה נעשתה לאחר שהחלות נפסלו, ואין ממנה כל ראייה שחלה קדושה על האצטבה.

אף על הראיה השנייה יש לדון. לעיל (עמ' קמז-קמח) התבאר שדברי רש"י אינם מוסכמים, והתוסי' (פסחים מט, א ד"ה ושורפו) ועוד ראשונים רבים כתבו שהצורך לשרוף נותר קדשים קלים בירושלים הוא רק מדרבנן, ודון מינה ואוקי באתרין.

ובדעת רש"י, כתב הצפנת פענח (ה' איסורי ביאה ה, ב):

ועיין בהך דזבחים דף ק"ז ע"ב, דהויא מחלוקת גבי השוחט על גגו של היכל אם חייב משום שחוטי חוץ או לא, עיין שם. והפלוגתא הוא אם צריך שישחט בפנים, או אסור לישחט בחוץ וגגו אינו לא כלפנים ולא כלחוץ.

---

בחצר מאשר על הגג, והסוכה גם יציבה יותר. ושמה כוונת הזרע אברהם לומר שאי משום הא, לא היה הפסוק טורח לפרט שעשו גם על הגגות וגם בחצרות, ולכן העדיף לתלות את הפירוט בהבדל הלכתי בין שני סוגי הסוכות. וצ"ע.]

16. ויעוין באור שמח (ה' בית הבחירה ו, ז ד"ה וצריך) שביאר את שריפת הנותר על הגגות לפי דרכו, ובמה שהוקשה על דרך זו (במאמרי הנ"ל, הערה 1, עמ' קיז-קכ). וכן יעוין בבאר שרים (ה, יט, ה-ו), ובמה שכתבתי במאמרי הנ"ל (עמ' קכ-קכא).

לקראת מקדש | סימן יא  
**קדושת גגות ועליות בירושלים – היבטים יישומיים**

---

ועיין בהך דפסחים דף פ"א ע"ב דיכולים לישרף פסח על הגג, עיין שם. והנה לשיטת רש"י דסבירא ליה שם דגבי קדשים קלים הוה מן התורה מקום אכילתו שריפתו, עיין שם דף מ"ט ודף כ"ד, אם כן היאך שורפין בגג. אך באמת ר"ל דאסור לשורפו חוץ למקום אכילתו, ולא שצריך לשרפו במקום אכילתו.

ועיין בדברי רבינו ז"ל בהל' מעשה הקרבנות פי"א ה"ה, דגבי אוכל חוץ נקט לירושלים וחוץ לעזרה, וגבי נפסל נקט חוץ לחומה דוקא. וכ"כ בזה שם וכ"מ. ועיין במכות דף כ' ע"א גבי מעשר שני דפליגי שם רש"י ותוס' גבי נקט לה בקניא, אם יש עליו שם מעשר שני שנכנס לירושלים. ומכל מקום לענין אכילה, יהיה כמו אוכל חוץ לירושלים והוא כמו שכתבתי.

נראה שכוונתו לחלק בין המקום שבו נאכלים קדשים קלים למקום שבו יש לשרוף קדשים שנטמאו. אך לכאורה סתם ולא פירש מה החילוק. ושמא כוונתו לחקירה שמופיעה בתחילת דבריו, האם יש צורך חיובי במקום שהוא בפנים, ומציאות זו אינה מתקיימת בגג; או שיש צורך שלילי במקום שאינו בחוץ, ומציאות זו מתקיימת בגג. ועדיין אין הדברים מרווחים כל כך, מהיכא תיתי שתהיה מציאות שאינה לא כלפנים ולא כלחוץ. ומה שהביא מהגמרא בזבחים, לכאורה שם מבואר שהנחת היסוד היא שגג ההיכל נידון כחוץ לעזרה, ומי שסבר אחרת מזה תלה את דעתו בדרשה מקומית, ולא בהבנה יסודית שהגג אינו כלחוץ. וכנראה הבין הצפנת פענח שהדרשה שהובאה שם באה ללמד את ההבנה היסודית בגדרי הגג; ואולם, לכאורה אין זה פשוט כל כך, וצ"ע.<sup>17</sup> ובעיקר דין יוצא בגגין ועליות, יעוין עוד בתורת הקודש (ח"ב כא, ב-ג).

---

17. מקוצר המשיג ועומק המושג, ניסיתי להיעזר בדברי הצפנת פענח במקומות נוספים להבנת שיטתו, אך לא הצלחתי. ואציין כאן את המקומות שבהם כתב דברים קרובים מעט לנידונו, ואולי תהיה בזה תועלת למעיין אשר לא קצרה ידו. אצטט רק חלקים מתוך דבריו הארוכים בכל ההפניות דלהלן, כמראי מקומות בעלמא, ועל המעיין לראות את הדברים בשלימותם. כתב הצפנת פענח (הלי' תעניות ה, טז [מההשמטות]): 'דכל שיכול לראותו עדיין שם קדושת ירושלים עליו [...] וזה עתיד להיות קודש ולכך גם עכשיו יש עליו שם קדושת ירושלים לענין שלא נקרא חוץ, לענין שיהא מותר לשורפו שם; וכן (הלי' שבת ה, ד): 'דלפסול הבשר לא נפסל

## ה. קידוש גגין ועליות לעתיד לבוא

### צדדי הדיון

כאמור לעיל (עמ' רמו), יש לדון מה הסיבה לכך שגגין ועליות לא נתקדשו: האם הדבר נובע מכך שהקדושה **ביסודה** חלה דווקא באדמת ירושלים, ולא בגגין ועליות; או שהדבר נובע **מבחירת המקדשים** שקידשו את ירושלים. לפי האפשרות הראשונה, לא תהיה אפשרות לקדש גגין ועליות אף כאשר יהיו בידינו אמצעים להרחבת קדושת ירושלים. לעומת זאת, לפי האפשרות השנייה, כשם שתהיה אפשרות להרחיב את קדושת ירושלים ולפרוץ ימה וקדמה וצפונה ונגבה, כך תהיה אפשרות להוסיף קדושה בגובהה של ירושלים.

מדברי הראב"ד שהובאו לעיל, עולה בבירור כאפשרות השנייה. הראב"ד מחלק בין המבנים שהיו קיימים כשקידשו את ירושלים, שבהם גגין ועליות לא נתקדשו, ובין מבנים מאוחרים יותר, שבהם גגין ועליות נתקדשו. מדבריו עולה מדבריו שקיימת יכולת לקדש גגין ועליות, והמקדשים את ירושלים הם שבוחרים האם ומתי לממש אותה. ואף שלעיל הועלו מספר קשיים בשיטת הראב"ד, סוף סוף בנקודה זו של תלית קדושת גגין ועליות בכוונתם של המקדשים לא הועלו קשיים בדבריו, ואין מניעה לקבלם.<sup>18</sup>

---

רק חוץ לחומה ולאכול שם לוקה רק תוך ירושלים או תוך העזרה לא במקום מחיצה; וכן (קונטרס השלמה, השמטה טז לדף ו): 'דגבי אכילה נקט חוץ לעזרה וחוץ לירושלים דלוקה וגבי פסול דיוצא נקט חוץ לחומת משום דנפסל רק בחוץ ולאכול רק בפנים. ויעוין עוד בשיטת הצפנת פענח בקדושת גגין ועליות לעיל (עמ' קעו).

18. ואולם, העירני הרב שמעון ארנטרוי שליט"א (מלבד המוסגר): 'מדברי התוס' ביומא ל"א [ע"א ד"ה וכולן] לא משמע כן, שהוצרכו להעמיד דוקא בשוה לקרקע עזרה. וכן מדברי ר"י הזקן [שהובאו בראב"ד ה"ל], משמע שמבנה קבוע דינו כגג, ולא תלוי בכוונת המקדשים. ועוד העירני: 'אבל בהדיא שנינו ביבמות פ"ב ב' קדושה שניה יש להם שלישיית אין להם, ולכאורה כל הדין שמוסיפין על העיר הוא רק בהרחבת העיר, אבל בתוך שטח העיר לא מצינו שאפשר להוסיף שטח מקודש, וצ"ע. ולכאורה אי משום הא דשלישיית אין להם, יש לומר דהיינו שאין צורך בקידוש שלישי, ולא שיש מניעה להוסיף ולקדש מקום הכלול בשטח העיר שלא התקדש בעבר. דלכאורה לא גרע ממקום שנמצא מחוץ לעיר.

## הבנת המזבח אבנים שלא קידשו גגין ועליות כדי לפרסם את נס ריבוי המקום שבירושלים

והנה, בספר מזבח אבנים (נט, יא) כתב שהדבר נבע מבחירת המקדשים, שרצו לפרסם ולהדגיש את הנס שלא אמר אדם לחבירו צר לי המקום: ומה דלא קדשו גגין ועליות, נ"ל משום פרסומי ניסא; דאחד מן הנסים בירושלים, שלא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין שמה, ואם יאכלו על הגגין ועל העליות, יהיה נראה כאלו צר להם המקום בירושלים, וצריכים לבקש להם מקום מנוח בגגין ועליות, ויהיה מיעוט הנס, כנ"ל.

המזבח אבנים לא הביא הוכחה להצעתו, שאכן זאת הסיבה. ולגופו של עניין, לכאורה קשה, שהרי כלל גדול הוא שאין סומכים על הנס.<sup>19</sup> ואף אם ננקוט שבמקדש היו חריגות לכלל זה, מה שאינו ברור,<sup>20</sup> סוף סוף החריגות הללו הן במקרים שבהם כבר נעשה נס בקביעות ולאורך זמן ורק לאחר מכן סמכו עליו, ואילו כאן מדובר בקידוש הראשוני של ירושלים. עוד יש להוסיף, שמצאנו בראשונים (רז"ה פסחים כו, א בדפי הרי"ף; ר' מתתיה היצהרי על אבות ה, ה; הובאו לעיל עמ' קע) התייחסות לצורך בשימוש בעליות במסגרת העלייה לרגל. מלבד זאת, מלשון המשנה נראה שהנס נוגע למקומות לינה, בעוד שקדושת ירושלים נדרשת לאכילת קדשים ולא ללינה. ואולי יש ליישב שהכוונה לדין לינה שלאחר הבאת קרבן (דרך אמונה ה' ביכורים ג, צו ובביאור ההלכה שם<sup>21</sup>). ובעיקר הנידון של קידוש גגין ועליות לעתיד לבוא, יעוין עוד בספר ימות המשיח בהלכה (ב, עה, ה עמ' תסז-תסח).

---

19. על הצורך להימנע מסמיכה על הנס, יעוין באנציקלופדיה תלמודית (ערך אין סומכין על הנס) ובמאמרו של הרב י"ח חרל"פ: אין סומכין על הנס, המעין מד, ג (תשס"ד) עמ' 41-60. יעוין גם במחזור המקדש לפסח (עמ' 55-57).

20. יעוין באנצ"ת (שם, הערות 3-13) ובמאמר הרב חרל"פ (שם, עמ' 41-48).

21. ואולם, במחזור המקדש לפסח (עמ' 44-46) ובמחזור המקדש לשבועות (עמ' 14), וכן בשער העזרה (סי' קעג), דנו לומר שהלינה אינה מוכרחת להיעשות דוקא בירושלים המקודשת.

## ו. סיכום ומסקנות

### דין גגין ועליות בזמננו

נראה שהדין שגגין ועליות לא נתקדשו חל גם בזמננו, ואף שבניינים רבי-קומות נפוצים מאוד, ואף שיש להם מדרגות נוחות לשימוש שגרתי וקבוע, אין בכך כדי לבטל את הדין שגגין ועליות לא נתקדשו.

### הגדרת הגבול בין בית לעלייה

במקום שמפלס הקרקע הוגבה על ידי הוספת עפר או הגבהה אטומה אחרת, מסתבר שיש לדון את המפלס המוגבה כמפלס הקרקע ולא כגגין ועליות, וכך נקט הגר"ר בענגיס. לעומת זאת, מדברי המשנת יעקב נראה שהוא והחזו"א לא נקטו כך, אלא הגדירו את המפלס המוגבה כגגין ועליות. עם זאת, נראה שכאשר המפלס המוגבה מפולש לאזור שבנוי על קרקע עולם, לכל הדעות דינו כפתוח לקרקע ולא כגגין ועליות.

במקום שיש חלל מתחת לבית, והבית אינו פתוח לאזור שבנוי על קרקע עולם – נראה שאם החלל נמוך מעשרה טפחים אין בקיומו כדי להגדיר את הבית שמעליו כעלייה, ואם החלל גבוה עשרה טפחים יש לדון את הבית שמעליו כעלייה, אלא אם כן הוא פתוח למפלס הקרקע, שאז דינו כקרקע.

בית במפלס קרקע שיש חפירה תת-קרקעית מתחתיו, נידון כקומת קרקע, ואין בכוח החפירה להגדירו כעלייה.

### דין יוצא בגגין ועליות

יש לחשוש לדין יוצא בגגין ועליות, ולכן אין להעלות אליהם בשר קדשים כלל, גם לא באופן זמני לצורך אכילה בקומת קרקע לאחר מכן.

לקראת מקדש | סימן יא  
קדושת גגות ועליות בירושלים – היבטים יישומיים

---

קידוש גגין ועליות לעתיד לבוא

נראה שלעתיד לבוא, כאשר יתחדש כוח לקדש את ירושלים, יהיה אפשר לקדש גגין ועליות.